

ΜΕΛΕΤΗ

Πανάκριβες εκδόσεις - πολύτιμες μαρτυρίες

Ο τρόπος πρόσληψης και προβολής της «ελληνικής ιδέας» ανάλογα με τις μεταβολές στην οπτική της Δύσης

Τα περιηγητικά βιβλία σπάνια αναφέρονται στις Ιστορίες Λογοτεχνίας και μόνο στους καταλόγους δημοπρασιών καταλαμβάνουν εξέχουσα θέση, αντιπροσωπεύοντας το βάρος τους σε χρυσό, κυρίως λόγω της αξίας των πολύτιμων χαλκογραφιών τους. Μ' αν σήμερα, το κείμενό τους μόνο τους ιστοριοδίφες ενδιαφέρει, από την Αλωση ίσαμε το '21, τα κείμενα αυτά υπήρξαν ο μοναδικός διαύλος για τη μετέδοση μιας ρεαλιστικής εικόνας της σκλαβωμένης Ελλάδας, κι η επίδραση τους στη Λογοτεχνία, αλλά και τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης στη Δύση, μεγίστη.

Ονειροπόλοι, θαυμαστές του κλασικού πνεύματος, αρχαιοκάπηλοι ή σχολαστικοί φυσιογνώστες, καθένας με τα σκοπούμενα και τις φιλοδοξίες του, πάτησαν το ξέφραγο αλλά στοιχειωμένο από αναμνήσεις ενδόξων προγόνων αμπέλι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, γυρεύοντας άλλος μνημεία, άλλος φυτά, άλλος σκονισμένα χειρόγραφα, κι άλλος έμπνευση από τα ιερά νάματα των Μουσών...

Κι αν σήμερα πια συνήθως αρκούμαστε στο ξεφύλλισμα της πολύτιμης εικονογράφησης των δυσεύρετων αυτών εκδόσεων, η συγχρονική μελέτη των κειμένων τους μπορεί να ρίξει άπλετο φως στη βαθμιαία μεταβολή στάσης των Ευρωπαίων με τα χρόνια έναντι των Ελλήνων και συνακόλουθα στις απαρχές του φιλελληνικού ρεύματος, που συνετέλεσε καθοριστικά όχι μονάχα στην αποτίναξη του τουρκικού ζυγού, αλλά και στη διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας του νεοσύστατου κράτους ως σήμερα.

Καθώς οι ξένοι φιλέλληνες, λόγιοι, πολιτικοί ή καλλιτέχνες, σπανίως είχαν τη δυνατότητα να ταξιδέψουν στ' αφιλόξενα εδάφη της τρέως Ελλάδας, που μέσω των αρχαίων αριστουργημάτων ήξεραν και θαύμαζαν, μοιραία, επί αιώνες, στηρίχτηκαν στις ανταποκρίσεις - περισσότερο ή λιγότερο αξιόπιστες - των περιηγητών. Απ' αυτούς προέρχονταν οι ειδήσεις για την κατάσταση των μνημείων, τις συνθήκες ζωής των ραγιάδων και τις θηριωδίες των κατακτητών. Κι απ' αυτούς κουβαλιόντουσαν συχνά στις αυλές πλουσιών ηγεμόνων της Δύσης καλλιτεχνήματα και ανεκτίμητα κειμήλια που, αστράφτοντας μπρος στα έκθαμβα μάτια του κοινού, άγρευαν συνειδήσεις υπέρ της ελληνικής υπόθεσης...

Η Ολγα Αυγουστίνου ξεκινάει με μίαν επισκόπηση της Γαλλικής Λογοτεχνίας, εστιάζοντας το φακό της στο διαφορετικό τρόπο πρόσληψης και προβολής της «ελληνικής ιδέας» - αφηρημένα και συμβολικά, ως επί το πλείστον - από τους μετα-αναγεννησιακούς ποιητές και πεζογράφους, κι ύστερα περνάει στην αναλυτική εξέταση των σημαντικότερων περιηγητών, καταγράφοντας πώς μεταβάλλονται οι περιγραφές του ίδιου χώρου και του ίδιου λαού από τον Τουρνεφόρ στον Σπον κι από τον Σουαζέλ - Γκουφιέ στον Πουκεβίλ, καθώς άλλαζε σταδιακά κι η οπτική της Δύσης! Αλλιώς βλέπαν τα πράγματα οι πιστοί Καθολικοί απελπισμένοι των

Βασιλιάδων κι αλλιώς τα τέκνα του Διαφωτισμού και η γενιά της Γαλλικής Επανάστασης. Για τους μεν ο Τούρκος ήταν νόμιμος δεσπότης, για τους δε στιγνός καταπιεστής, που κανένα δορυκτικικό δικαίωμα δεν τον νομιμοποιούσε. Για τους μεν, ο Ορθόδοξος κληρικός ήταν άξεστιος, χαμερπιής, δόλιος κι άπληστος - κύριος εντέλει υπαίτιος της τραγικής κατάστασης του Γένους -, ενώ οι μεταγενέστεροι του αναγνώριζαν, αν μη τι άλλο, απλότητα κι αξιοπρέπεια, παρακάμπτοντας τ' αγκάθια των δογματικών διαφωνιών. Οι μεν ξεκίναγαν να κρίνουν έναν σύγχρονο λαό με τα πρότυπα δυτικού βίου ή τον παραβάλανε προκρούστεια με την εξιδανικευμένη περί Αρχαίων ανιληψη που 'χαν απ' τα διαβάσματά τους, οι δε επικείρισαν με ψυχραιμότερο μάτι να διακρίνουν αρετές στο Νεοέλληνα, δικές του όχι δάνειες, να καταγράφουν τα επιτεύγματα, τη λαϊκή του παράδοση και τη νοοτροπία του. Γι' άλλους η Ελλάδα ανήκε αναντίρρητα στην Ευρώπη, άλλοι μαγεύονταν απ' τον εξωτισμό της Ανατολής...

Και βέβαια, όσο οι αιώνες πέρναγαν κι επιβαλλόταν νέοι κανόνες εθνολογικής και κοινωνιολογικής έρευνας και παρατήρησης τόσο συρρικνωνόταν οι προκατειλημμένες κρίσεις, περιοριζόνταν τα αρνητικά σύννεφα που θάλωναν το βλέμμα των παλιότερων και φούτωνε ο φιλελληνισμός ωστόσο, στα τέλη πια του 18ου αιώνα, στήθηκαν γερές βάσεις για την αποδοχή και τη στήριξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα.

Διερρευνώντας τη μέθοδο εργασίας, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και την ιδεολογία καθενός, η Ολγα Αυγουστίνου ξεχωρίζει τους πολιτικά κινούμενους από τους ρομαντικούς περιηγητές, τους εθνικά φοροσιμένους υπέρ της Ελλάδος, από τους αδιάφορους ή τους συγκεκαλυμμένα εκθρικούς και προβαίνει στις απαραίτητες κρίσεις κι αξιολογήσεις.

Μολονότι επαρκής η μελέτη της παραμένει κατά βάση περιγραφική. Παρέχει μεν πλούσια στοιχεία, χωρίς να πορίζει κάτι νέο. Από την άλλη, μοιάζει με διατριβή ξένου πανεπιστημίου, που οφείλει να καλύψει διεξοδικά το αντικείμενο της σε ορισμένο αριθμό σελίδων - αλλά να μην πέσει και κάτω απ' αυτόν. Και μολονότι η γλαφυρότητα της μετάφρασης καλύπτει οπωσδήποτε την αδυναμία, υπάρχει η αίσθηση πως τα ίδια πράγματα θα ήταν δυνατό να λεχθούν και συνοπτικότερα. Ευτυχώς η σαφήνεια της γραφής βοηθάει τον αναγνώστη να μην αφήσει το βιβλίο - κι ας μην είναι απ' τα έργα «μεγάλης πνοής».

Το μόνο που μπορεί επί της ουσίας να παρατηρήσει ο απροκατάληπτος μελετητής είναι η σταθερά φιλελληνική θέση της συγγραφέως στην όλη αντιμετώπιση του θέματος, που την τιά μεν ως πατριώτισσα, πλην δεν βοηθάει στο αντικειμενικό ζύγισμα του ήθους των πρώτων ιδίως περιηγητών. Διότι αν εξαιρέσει κανείς τον αδιότακτο κι αρρωσπιμένο Φουρμόν, που όντως κατέστρεψε αναρίθμητα μνημεία, ο ζήλος των υπολοίπων ν' αποσπάσουν αρχιότητες και να τις μεταφέρουν στην Ευρώπη, δεν θα 'πρεπε ν' αντιμετωπίζεται ως «έγκλημα κατά της επιστημονικής ηθικής», εφόσον ούτε υπήρχε τότε η συγκεκριμένη «ηθική», ούτε αποσπάστηκαν από ελληνικό έδαφος, παρά από τουρκικό. Κι αν δεν υπήρχαν οι άνθρωποι που, για προσωπικό τους ασφαλώς όφελος,

τα υπέκλεψαν και κατέληξαν σε Λούβρα και σε Βατικανά, πολύ πιθανό τα ίδια αριστουργήματα να 'χανε γίνει ασέβητος για να σοβαιοστεί το σαράι κάποιου Τούρκου πασά - όπως συχνά συνέβη. Μάλιστα, ακόμη και με το σημερινό «κώδικα δεοντολογίας», δεν ξέρω αν θα 'πρεπε να ταχθεί κανείς υπέρ της παραμονής των ελληνικών ανασκαφικών θησαυρών του Αφγανιστάν, ας πούμε, στα χέρια των Ταλιμπάν εκείνων που αναίναζαν αγάλματα του Βούδα (όπως ακριβώς κι οι Τούρκοι κάναν σκοποβολή σε ανάγλυφες αρχαιοελληνικές μορφές!), ή έστω στο Μουσείο της Καμπούλ, που το 'καψαν εντέλει και το λεηλάτησαν στους εμφύλιους πολέμους τους οι ντόπιοι, κι όχι στα χέρια των «σιγγών αποικιοκρατών» Γάλλων, στο Παρίσι... Κι αν μετά από 100 χρόνια γίνει το Αφγανιστάν ευνοούμενο κράτος, πάλι δεν ξέρω αν θα πρέπει να μεμφόμαστε όσους φυγάδευαν στις δύσκολες ώρες πολύτιμα ευρήματα στο εξωτερικό - κι ας ήταν για να μείνουν θανεικά κι αγύριστα!... Η κρίση μας επομένως για κείνους που τα υφαίρουνταν από την εξουσία των αγάδων, αν μη επαινετική, οφείλει να 'ναι τουλάχιστον ανεκτικότερη...

Το ίδιο ισχύει και στις περιπτώσεις όπου καταλογίζεται στους ξένους ταξιδιώτες κακοήθεια για τις «ανδελφικές» τους κρίσεις (όταν λ.χ. κατηγορούν λαό και κλήρο γι' αμάθεια, υποκρισία, κλεψιά, αναξιοπιστία κ.λπ.), χωρίς να εξετάζεται παράλληλα και η πράγματι αντιμετώπισή! Γιατί οι κλεψίτες των ελληνικών θουών δείχτηκαν αναμφίβολα παλικάρια στην Επανάσταση του 1821, μα δεν ήταν για τούτο λιγότερο κλέφτες. Αποτέρες του κοινού ποινικού δικαίου, όπως τους περιγράφει αβρά ο Αμπού, παραδόπιστοι μαχητές υπέρ της Ελευθερίας τη μία και συνεργάτες των Τούρκων ή του Αλή πασά την επόμενη, κατά το συμφέρον και τη Βολή τους...

ΣΤΑΝΤΗΣ Ρ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ΟΛΓΑ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ
Ιστανίκα ταξίδια
Η Ελλάδα στη γαλλική ταξιδιωτική λογοτεχνία, 1550-1821
ΜΤΦ.: ΠΕΡ. ΝΤΑΤΑ
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ
ΣΕΛ. 484

βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ

A.L. KENNENTY
Ανεξίτηλες πράξεις
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Αλεξάνδρα Κοναζόου

Δώδεκα διηγήματα για την ανθρώπινη επιθυμία και για το πλέον φευγαλέο απ' όλα τα δώρα της αμοιβαία αγάπης. Με ασπίδα το καταλυτικό της κιούμπος, η ταλπαντούκα συγγραφέας αποτυπώνει φωτογραφικά στιγμιότυπα των ηρώων της.

ΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
info@hestia.gr • www.hestia.gr

Γράμμα από τη Νέα Υόρκη

Είναι η Αμερική μια αυτοκρατορία; «Σίγουρα όχι», λέει η κυβέρνηση Μπους. Παρά την καιάκτηση δύο ανεξάρτητων κρατών τα τελευταία τρία χρόνια, παρά την παρουσία πάνω από 750 στρατιωτικών βάσεων στα 2/3 των χωρών του κόσμου και παρά την πρόθεση του Μπους «να επεκτείνεται τα πλεονεκτήματα της ελευθερίας...σε κάθε γωνιά του κόσμου», η αμερικανική κυβέρνηση συνεχίζει να υποστηρίζει ότι «η Αμερική δεν υπήρξε ποτέ μια Αυτοκρατορία». «Δεν αναζητούμε αυτοκρατορίες», επιμένει ο υπουργός Αμυνας Ντόναλντ Ράμσφελντ. «Δεν είμαστε ημπεριαλιστές». «Αυτά είναι ανοησίες», γράφει στο βιβλίο του «Colossus The Price of America's Empire» (Εκδόσεις «Penguin Group»), ο Niall Ferguson, καθηγητής Οικονομικής Ιστορίας στο Stern Business School του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης και στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Ο Ferguson αποδεικνύει στο βιβλίο του ότι τόσο από στρατιωτική σκοπιά όσο και από οικονομική η Αμερική δεν είναι τίποτε λιγότερο από την πιο ισχυρή αυτοκρατορία που έχει δει ο κόσμος μέχρι σήμερα. Ακριβώς όπως η Βρετανία πριν από έναν αιώνα, οι ΗΠΑ έχουν στόχο να παγκοσμιοποιήσουν την ελεύθερη αγορά, τους νόμους, και τις δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις. «Στη θεωρία ακούγεται σαν ένα καλό πρόγραμμα», λέει ο Ferguson. Όμως οι Αμερικανοί κάνουν τα στραβά μάτια όσον αφορά το ανθρώπινο δυναμικό και τα χρήματα που είναι απαραίτητα για να αλλάξουν προς το καλύτερο διαβρωμένα καθεστώτα, όπως ισχυρίζονται, επιθυμούν. Αντ' αυτού οι ΗΠΑ επιβάλλουν ακόμα πιο εξωπραγματικές απαιτήσεις στα μέρη που επεμβαίνουν στο εξωτερικό. Το χειρότερο από όλα είναι πως οι ΗΠΑ είναι μια αυτοκρατορία σε άρνηση - μια υπερδύναμη η οποία απλώς αρνείται να παραδεχτεί το μέγεθος των ευθυνών της παγκοσμίως. Και η αρνητική αυτή στάση έχει συνέπειες που γίνονται αισθητές τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Οι Αμερικανοί διατάζουν να παραδεχτούν το γεγονός ότι είναι αυτοκρατορία για πολλούς λόγους. Καιτί το κλίμα μετά τις 11/9 αναθέρμανε αυτή την ιδέα, οι Αμερικανοί δεν αισθάνονται καθόλου βολικά να μοιάζουν με τη Ρώμη, τη Βρετανία και τους και με την πρώην Σοβιετική Ένωση. Όμως υπάρχουν πολλοί πολιτικοί που σκέφτονται αυτό το ενδεχόμενο. Ο Ferguson αναφέρει έναν ανώτατο αξιωματούχο της σημερινής κυβέρνησης, ο οποίος πολύ πριν εκλεγεί πρόεδρος ο Μπους, πίεζε τους Αμερικανούς «να επανεξετάσουν τον παγκόσμιο ρόλο τους, από αυτόν ενός παραδοσιακού κράτους-έθνους σε μια ημπεριαλιστική δύναμη». Υπάρχουν αυτοκρατορίες και αυτοκρατορίες, και ο Ferguson θεωρεί ότι καλύτερη είναι μια φιλελεύθερη. Όμως η άρνηση του αμερικανικού κολοσσού έχει ως αποτέλεσμα να «γίνονται δύο λάθη όταν διαλέγει να επέμβει στα εσωτερικά μικρότερων κρατών. Το πρώτο λάθος είναι ότι οι ΗΠΑ δίνουν ανεπαρκείς διεξόδους στα μη στρατιωτικά θέματα του σχεδίου εισβολής. Και το δεύτερο, και πιο σοβαρό, είναι η προσπάθεια για οικονομική και πολιτική αλλαγή του κράτους αυτού μέσα σε εξωπραγματικά μικρά διάστημα». Στο τελευταίο κεφάλαιο, το οποίο είναι καταπληκτικό, ο Ferguson δείχνει ότι ένα είδος ανάλογης «μικρίας» εμφανίζεται έντονα και στις υπευθυνότητες της Αμερικής στο εσωτερικό της. «Κι όταν η αντίδραση θα έρθει», προειδοποιεί, «θα έρθει από τα μέσα και θα αποδειχθεί ότι η πρόδια του αμερικανικού κολοσσού είναι φτιαγμένα από άργιλο».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΓΙΑΝΝΟΥΤΣΟΥ